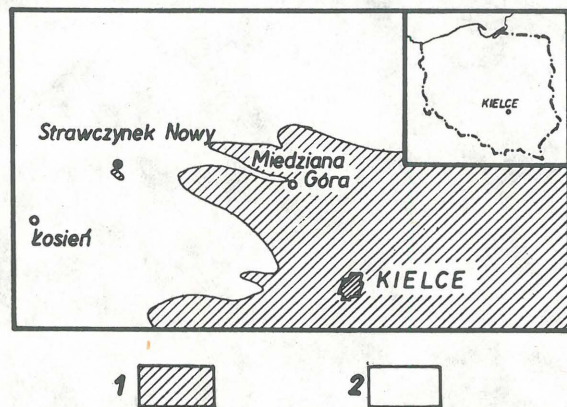

NOWE DANE O „TRIASOWYM” KORALU RAFOTWÓRCZYM ZE STRAWCZYŃKA NOWEGO KOŁO KIELCE

UKD 563.6:551.782.1(438.13:23)

W zbiorach Muzeum Instytutu Geologicznego w Warszawie znajduje się fragment kolonii koralu, znaleziony przez J. Czarnockiego podczas prac związanych z poszukiwaniem barytu w Strawczyńku Nowym koło Kielce (ryc. 1), oznaczony jako *Thamnastrea silesiaca* Beyrich. Poprawność tego oznaczenia budziła od lat wątpliwości.

Ryc. 1. Miejsce znalezienia kolonii koralu *Platycoenia tarbellensis* Chevalier

1 — osady paleozoiczne, 2 — osady mezozoiczne

Fig. 1. Site of finding of the colony of coral *Platycoenia tarbellensis* Chevalier

1 — Palaeozoic deposits, 2 — Mesozoic deposits

Interesowały się tym okazem H. Senkowiczowa, M. Różkowska, E. Roniewicz i E. Sarnecka.

J. Czarnocki (5) napotkał w Strawczyńku Nowym zespół fauny złożony z małżów, ślimaków, liliowców i koralu. Wymienione okazy często spoczywały luźno w żółtych iłach występujących w sąsiedztwie skupień barytu. J. Czarnocki sądził, że iły te są pozostałością metasomatycznie zmienionych wapieni, analogicznych do wapieni „skalistych” wyróżnionych przez tego autora na południowym obrzeżeniu Gór Świętokrzyskich. Według obecnie przyjętego podziału litostratygraficznego, wapienie „skaliste” noszą nazwę warstw łukowskich i należą do dolnego wapienia muszlowego (13).

Z zespołu cytowanego przez J. Czarnockiego (5) małże i ślimaki oznaczył A. Łuniewski — są to niewątpliwie gatunki z dolnego wapienia muszlowego. Jeśli chodzi o kolonię koralu — to z tekstu wynika, że jego oznaczenia dokonał sam J. Czarnocki. W pracy (5) nie podano, w którym z szybów poszukiwawczych wykonanych przed 1936 rokiem znaleziono okaz, ani też na jakiej głębokości. Z przekroju złoża barytu zamieszczonego przez J. Czarnockiego (5) można odczytać, że mógł być on znaleziony nie głębiej niż do ok. 15 m od powierzchni terenu. Nie wiadomo również czy tkwił w iłach, czy też spoczywał w rumoszu.

J. Czarnocki (5) po oznaczeniu koralu jako *Thamnastrea silesiaca* Beyrich zaznaczył, że z triasu całego obszaru Gór Świętokrzyskich znany mu jest jedynie koral ze Strawczyńka Nowego. Stwierdzenie to jest ważne z uwagi na fakt, że okaz posiada metryczkę z napisem „*Thamno-phyllum*, wapień muszlowy, Strawczynek”, a jak wiadomo

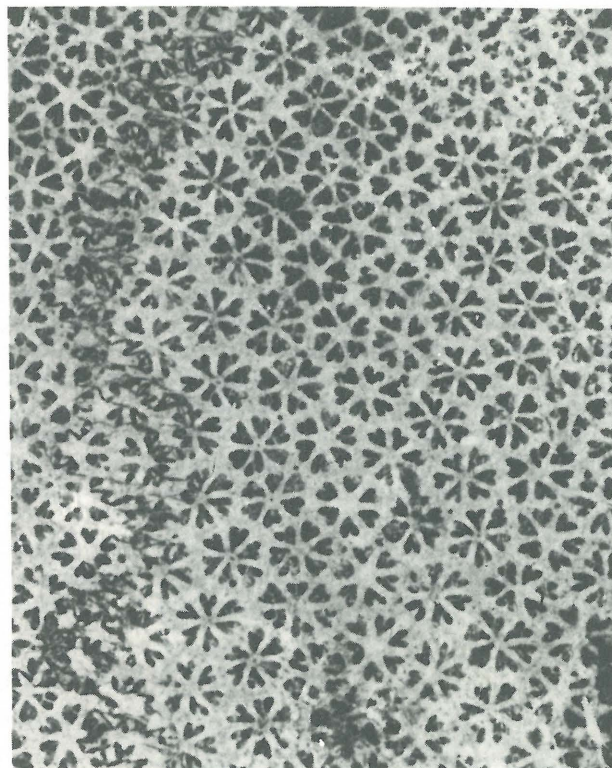
rodzaj *Thamnophyllum* należy do paleozoicznych Rugosa, zaś jego występowanie związane jest z osadami dewonu.

Opracowanie przez Instytut Geologiczny „Atlasu skamieniałości przewodnich i charakterystycznych” i koniecz-

ność wypowiedzenia się w sprawie obecności koralów w środkowym triasie Gór Świętokrzyskich zdopingowało autorki do definitywnego wyjaśnienia jego przynależności wiekowej i systematycznej.

1

2

3

4

Ryc. 2. *Platycoenia tarbellensis* Chevalier, 1961 ze Strawczyńska Nowego (Muz. IG 1573.II.1)

1 – przekrój poprzeczny (powierzchnia polerowana) $\times 1$, 2 – przekrój poprzeczny (powierzchnia polerowana) $\times 8$, 3 – przekrój podłużny (pow. polerowana) $\times 1$, 4 – ogólny pokrój kolonii $\times 1$

Fig. 2. *Platycoenia tarbellensis* Chevalier 1961 from Strawczynek Nowy (Museum of I.G. 1973.II.1)

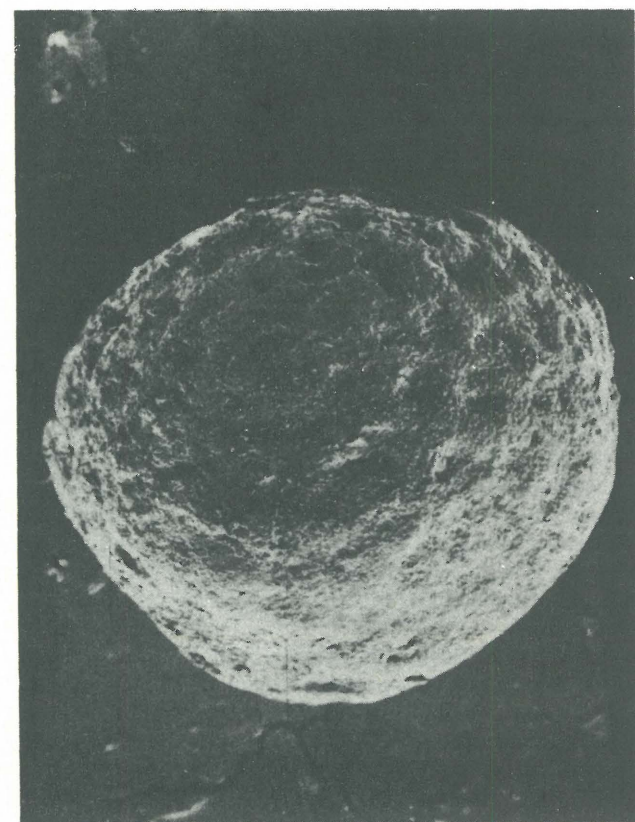
1 – cross-section (polished surface) $\times 1$, 2 – cross-section (polished surface) $\times 8$, 3 – longitudinal section (polished surface) $\times 1$, 4 – general habit of colony $\times 1$

Było to tym ważniejsze, że poza okazem określonym przez J. Czarnockiego koral w triasie obrzeżenia Gór Świętokrzyskich nie stwierdzono w czasie licznych, późniejszych badań utworów wapienia muszlowego. Nie znaleziono ich również w Strawczynku, choć w różnych okresach (6, 7, 9) wykonano w rejonie tej miejscowości liczne szyby i otwory wiertnicze. W tym miejscu należy jeszcze zaznaczyć, że E. Morycowa (10) opisując *Pamiroseris silesiacus* (Beyrich) (dawniej *Thamnastrea silesiaca* Beyrich) nie wspomina o występowaniu tego gatunku w Górach Świętokrzyskich.

Obecnie oznaczenia kolonijnego koralu ze Strawczynka dokonała E. Roniewicz stwierdzając, że jest to *Platycoenia tarbellensis* Chevalier, 1961 – gatunek należący do rodziny Actinostracidae Alloiteau (Scleractinia).

Badany okaz (ryc. 2. 1, 2, 3, 4) jest fragmentem masywnej kolonii phaceloidalnej o wymiarach 11 × 10 × 6,5 cm. Stan zachowania okazu jest dobry z tym, że szkielet jego jest skrzemionkowany. Kolonie tego gatunku opisał J.P. Chevalier (3) z górnego akwitanu (Passac) i górnego burdygału (Sain-Pouilles-Dax) południowo-zachodniej Francji. Gatunki tego rodzaju występują również w eocenie i miocenie USA.

W Polsce tego typu koral rafotwórcze tworzące kolonie o szkielecie masywnym, ale należące do innego rodzaju – *Tarbellastraea*, opisała M. Dembińska-Rózkowska (8) z miocenu Gór Świętokrzyskich (Korytnica, Małoszów). Również A. Radwański (12) oraz W. Bałuk, A. Radwański (1, 2) obserwowali liczne kolonie *Tarbellastraea reussiana* (Milne-Edwards, Haime) w osadach środkowego miocenu (badenian) Korytnicy. Koral znany są również z miocenu obszaru śląsko-krakowskiego oraz z Podola (8).

Ryc. 3. Szczątek organiczny znaleziony w szkielecie koralu × 130 (SEM)

Fig. 3. An organic remnant found in coral skeleton × 130 (SEM)

Z kolonii pochodzącej ze Strawczynka J. Szczechurowa pobrała fragment skały na badania mikropaleontologiczne; wynik badań był negatywny. Uzyskano jedynie niezidentyfikowaną kulistą formę o średnicy 0,598 mm, którą według ustnej informacji J. Szczechurowej być może należy zaliczyć do glonów (ryc. 3).

Miocenowski wiek omawianego koralu jednoznacznie wskazuje, że jego związek z utworami triasowymi ma charakter przypadkowy. W historii geologicznego rozwoju obszaru Strawczynka istniało kilka momentów, w czasie których koral miocenowski mógł znaleźć się wśród skał triasowych, a mianowicie:

- mogła tu sięgać jedna z licznych na obszarze Gór Świętokrzyskich płytkich zatok morza miocenowskiego, których rozprzestrzenienie nie jest jeszcze dokładnie poznane (12). O możliwości występowania utworów trzeciorzędowych w Strawczynku wspomina J. Czarnocki (5) uważając, że ility wypełniające szczeliny krasowe w wapieniu muszlowym mogą należeć do pliocenu;
- fragment kolonii koralu mógł być wyniesiony przez wody z lądolodu przed lub w trakcie osadzania się iłów warwowych, pokrywających wapien muszlowy (11). Iły warwowe są młodsze od moreny zlodowacenia krakowskiego. Zawierają one liczną mikrofaunę pochodzącą z rozmytych skał kredowych, paleocenowskich, a zwłaszcza miocenowskich pochodzących z osadów sarmatu detrytycznego. Ten typ sarmatu, który dostarczył mikrofauny do iłów warwowych znany jest z okolic Zawichostu. Lądolód więc, przesuwając się wzdłuż północnych zboczy Gór Świętokrzyskich od wschodu ku zachodowi (4, 11), mógł transportować również skały zawierające koral;
- koral może pochodzić ze skał trzeciorzędowych tkwiących w glinie morenowej przebijanej podczas głębieńa szczytów.

Zarówno w przypadku gdyby zatoka morza miocenowskiego sięgała aż po Strawczynkę, jak również w przypadku przeniesienia koralu przez lądolód należy sądzić, że rozprzestrzenienie koralu rafowych wykraczało na obszarze świętokrzyskim poza zatokę korytnicką (12), skąd dotychczas są cytowane. Równocześnie należy podkreślić, że znalezienie *Platycoenia tarbellensis* Chevalier po raz pierwszy na terenie Polski rozszerza zasięg występowania tego gatunku w Europie.

LITERATURA

1. Bałuk W., Radwański A. – Miocene cirripedes domiciled in corals. Acta Palaeont. Pol. 1967 vol. 12.
2. Bałuk W., Radwański A. – Creusoid cirripedes from the Korytnica Clays (Middle Miocene; Holy Cross Mountains, Central Poland). Acta Geol. Pol. 1984 vol. 34.
3. Chevalier J.P. – Recherches sur les Madreporaires et les Formations Récifales Miocènes de la Méditerranée Occidentale. Mem. Soc. Geol. France. 1961 nr 93.
4. Czarnocki J. – O zlodowaceniach środkowej części Gór Świętokrzyskich. Pos. Nauk. Państw. Inst. Geol. 1927 nr 17.
5. Czarnocki J. – Baryt w Górach Świętokrzyskich. Roczn. Pol. Tow. Geol. 1936 t. 12.
6. Czarnocki J. – Wyniki poszukiwań barytu w Strawczynku Nowym w Górach Świętokrzyskich w 1937 r. Biul. Państw. Inst. Geol. 1950.

7. Czarnocki J. — Wyniki badań geologicznych w okolicy Strawczyńka Nowego w latach 1949–1951. Pr. Inst. Geol. 1958 z. 3.
8. Dembińska-Rózkowska M. — Korale mioceńskie Polski. Roczn. Pol. Tow. Geol. 1932 z. 1.
9. Kozłowski S., Gawlik Z. — Złoża barytu w Górach Świętokrzyskich. Pr. Inst. Geol. 1970 t. 59.
10. Morycowa E., Roniewicz E. — Anthozoa in Atlas of Guide and Characteristic Fossils. Geology of Poland 3, 2a — Mesozoic, Trias. Inst. Geol. 1986.
11. Odrzywolska-Bieńkowska E., Senkowiczowa H. — O otwornicach w ilach warwowych ze Strawczyńka koło Kielc. Kwart. Geol. 1968 nr 3.
12. Radwański A. — Transgresja dolnego tortonu na południowych stokach Gór Świętokrzyskich (strefa zatok i ich przedpola). Acta Geol. Pol. 1969 vol. 19.
13. Senkowiczowa H. — Trias (bez utworów retyku) [W:] Stratygrafia mezozoiku obrzeżenia Gór Świętokrzyskich. Pr. Inst. Geol. 1970 t. 56.

SUMMARY

A colony of coral determined as *Thamnastrea silesiaca* Beyrich (5) has been found in the Świętokrzyskie Mountains (Fig. 1). The coral comes from a shaft driven in coquinoid limestone and was supposed to be one of the representatives of Coelenterata known in the Świętokrzyskie Mountains Triassic. Recently it has appeared however, that the colony belongs to *Platycenia tarbellensis* Chevalier 1961,

known of the Miocene formations. The reason the coral was found so far away the presumable range of the Miocene Sea is not known.

It may be concluded that either the basin range was wider than is accepted presently or the coral has been transported by the continental glacier in Quaternary. The ascertainment of the presence of *Platycenia tarbellensis* Chevalier in the area of Poland widens the range of occurrence of that species in Europe.

РЕЗЮМЕ

В Свентокшиских горах (фиг. 1) была обнаружена колония кораллов определена как *Thamnastrea silesiaca* Beyrich (5). Этот коралл происходит из ствола выполненного в породах ракушечного известняка, его считали единственным представителем типа Coelenterata известного из триасовых отложений Свентокшиских гор. Но теперь оказалось, что эта колония принадлежит к виду *Platycenia tarbellensis* Chevalier 1961, известного из отложений миоцена.

Неизвестно, по какому поводу этот коралл нашёлся так далеко от предполагаемых пределов миоценового моря. Возможно, что дальность миоценового бассейна была гораздо больше, чем это принято, или же этот коралл был перемещен ледником в четвертичном периоде. Присутствие *Platycenia tarbellensis* Chevalier на территории Польши расширяет дальность распространения этого вида в Европе.